

VERENIGING
"ORDE DER VERDRAAGZAMEN"

Kon. Goedgekeurd d.d. 22 februari 1958, nr. 58

GEVESTIGD TE 'S-GRAVENHAGE

Giro no. 468874 t.n.v. de Penningm. der "ODV", DEN HAAG

Uitsl. voor verslagen en abbon. Dovenetelweg 57a 's-Gravenhage Tel. 68.45.41.
Secretariaat: Graaf Willem de Rijkelaan 15 Leidschendam Tel: 070 - 275154

W E E K B L A D

=====
nadruk verboden

20e jaargang nr.23

=====
30 januari 1976

x in de kantlijn betekent de vraag

- " " " " " het antwoord

Deze "Stem" vervangt
tevens brochure 214.

Goeden avond, vrienden.

Wij zijn niet alwetend of onfeilbaar. Vandaag halen wij volgens afspraak een onderwerp in, dat als discussie uit moest vallen, n.l.

=====
A N T R O P O S O F I E
=====

Wanneer ik zeg : Antroposofie, dan zeg ik eigenlijk ook: een ontwikkeling van de theosofie. U zult het mij niet kwalijk nemen, dat ik daaraan allereerst enige aandacht besteed.

De theosofie is in feite gebaseerd op vele leringen, met als basis een inspiratief ontvangen reeks leringen, opgetekend door Blavatskaja. Zij houdt zich voornamelijk bezig met de oosterse wijsheid. Maar, zoals de naam reeds aanduidt, het is theosofie, een denken vanuit God.

Rond 1912 is er een algemeen secretaris van de theosofische groepen, een meneer Steiner. Deze Steiner realiseert zich, wat er fout is in zijn beweging. Hopelijk neemt geen enkele theosoof mij kwalijk, dat ik dit hier herhaal.

Wanneer wij n.l. alleen uitgaan van al datgene, wat openbaar is, staat men in ieder geval reeds veel te ver van het westen af. Er is sprake van een andere mentaliteit.

Daarnaast verwaarloost men in feite de positieve kanten van het christendom. In de ogen van de theosofie is Jezus immers slechts één van de vele leraren en gezondenen.

Steiner realiseert zich, dat je voor dit alles een geheel andere en begrijpelijker, aanvaardbaarder benadering kunt vinden, wanneer je uitgaat van de mens, datgene, wat in de mens geschiedt, maar ook van datgene, wat de mens weet.

De nieuwe richting heet dan ook Antroposofie - het denken vanuit de mens.

Hierin is het christendom weer bepalend geworden. Het is juist dit punt, dat door vele buitenstaanders uit het oog

wordt verloren.

Maar in de theosofie is het heil niet alleen van Jezus. In de antroposofie echter is dit wel het geval. Vooral in de beginperiode van deze beweging is dit verschil in benadering **bepalend** voor alle verdere ontwikkelingen.

Later zullen wij zien, dat men daarover iets vrijzinniger gaat denken. De situatie lijkt mij op het ogenblik als volgt omschrijfbaar:

Elke mens heeft bijzondere organismen, geestelijke gaven, geestelijke organen - chakra - en een eigen uitstraling. De mens staat in een relatie met de wereld rond zich en heeft hierin bovendien voortdurend contact met God en mensheid.

Daarnaast is er een andere wereld, die je niet alleen maar de wereld van de geest kunt noemen, of zelfs een wereld van demonen, maar die binnen het kader van deze leer het best wordt aangeduid met de term: de wereld van het niet-zichtbare.

In dit geheel heeft de mens zijn plaats juist door zijn capaciteiten. De mens is daarbij grotendeels bepaald: astrologisch is een deel van zijn mogelijkheden vastgelegd. Wanneer de mens echter leeft en denkt, brengt hij trillingen voort, die bepalend zijn voor zijn reactie op de wereld - en omgekeerd van de wereld op hem.

Wanneer deze mens te maken krijgt met b.v. kwalen, is het daarom in de ogen van een antroposoof helemaal niet zo gek terug te gaan in de richting van een meer magisch denken, zoals b.v. de signaturen, die ook Paracelsus gebruikte.

Men stelt in feite: het paranormale van de mens moet normaal worden. Wanneer ik dit zo stel, dan karakteriseer ik naar mijn beste weten ook tevens de voor mij voornaamste eigenschap van de antroposofie.

Want er zijn zoveel invloeden: Heb je te maken met kleuren, dan blijkt, dat zij de mens beïnvloeden. De antroposoof stelt, dat je daarvan dan ook gebruik moet maken. De kleurentherapie is typisch antroposofisch en mag gelden als een bewijs voor hun stelling, dat je alle dingen moet gebruiken, wanneer die maar werkzaam zijn, zelfs wanneer je niet kunt verklaren hoe of waarom bepaalde werkingen optreden.

De antroposofie benadert de wereld wel wetenschappelijk, maar denkt en reageert toch niet zuiver wetenschappelijk. Zij denkt in termen, die de wetenschap voorlopig nog afwijst, of terzijde schuift.

Hiermede erkent zij mogelijkheden. Wanneer zij stelt, dat je met zeer kleine doses van medicijnen evenveel kunt bereiken als met zeer grote, die voor het lichaam schadelijk zijn, dan zal de medische wetenschap ook nu nog beweren, dat je met een dergelijke benadering heel voorzichtig dient te zijn.

De antroposofie stelt echter: wanneer je daarmee de goede resultaten kunt behalen, is dit voldoende. Al wat in en aan de mens geschiedt, is voor ons bepalend t.a.v. de waarde der dingen, niet de redeneringen en theorieën, die voor anderen daarbij ontkomelijk horen, vóór men iets kan aanvaarden.

Een eigen karakter dus. Maar aan de andere kant heeft men zich zeker niet geheel losgemaakt van alles, wat de theosofie leert en bereikt. Men maakt b.v. zelfs nu nog bij het beschouwen en overwegen van bepaalde uitstralingen gebruik van de waarnemingen van Leadbeater.

Maar ook andere denkers en mystici drukken in bepaalde aspecten hun stempel op deze beweging. Wij treffen bij de leden vaak gedachtengangen en benaderingen aan, die in feite thuis horen bij Swedenborg. Ook stellingen uit het oosterse denken zal men steeds weer aantreffen.

Maar bovenalles geldt steeds weer: Er is één God, één Kracht, één Werkelijkheid. Alles is slechts een verschijning van de werkelijkheid en de mens erkent deze werkelijkheid, reageert daarop bewust en zoekt zo de harmonie te vinden met de werkelijkheid.

Mogelijk meent u nu, gezien het voorgaande, dat ik het met de antroposofie geheel eens ben. Ik moet opmerken, dat ik t.a.v. hun benaderingen en stellingen zo nu en dan toch een voorbehoud maak.

Want ook in dit systeem ligt het gevaar, dat een mens in een beperkt wereldje begint te leven, waarin men alleen nog maar belangstelling heeft voor de geestelijke kanten van een zaak.

Wij krijgen te maken met een bijna mystieke benadering van het leven en het levende overall rond ons. Ofschoon men daaruit veel leren kan, blijkt men ook in deze groep te zeer geneigd, de mystieke kanten onmiddellijk te omschrijven, maar de meer tot de algemene mensheid behorende achtergronden daarbij te vergeten. Laat mij u een voorbeeld geven:

In de antroposofie - ook Steiner zelf heeft dit geëntameerd - zien wij bepaalde vormen van ritmische beweging een rol spelen. Het is een vorm van dans, bekend als eurhythmie. Bezien wij deze goed, dan is de konklusie niet te vermijden, dat wij hier te maken hebben met een in de witte magie normale procedure.

Dans en beweging gaan zover terug in het zoeken naar geestelijke en menselijke erkenningen, dat wij b.v. in Alexandrië bij de Phytagoreën de dans reeds aantreffen als een methode, waarmee men lichaam en geest in overeenstemming kan brengen met alle omringende trillingen.

Men kent de dans als een soort bevrediging voor de demonen, die u dan niet moet zien als duivels, maar eerder als zielekrachten.

Dat in benaderingen van de antroposofie de oude magie in licht gewijzigde vormen steeds weer naar voren komt, vergeet men kennelijk liever. Ik betreur dit.

Onder de antroposofen treffen wij heel wat mensen aan, die menen, dat je niet al te veel met spiritisme rekening moogt houden. Waarbij zij vergeten, dat de theosofie gebaseerd werd op spiritistische fenomenen, zodat de basis van deze denkrichting juist in het spiritisme zetelt en haar basis vindt.

O, vandaaruit gaat de zaak verder, dat is waar. Maar men mag dan toch ook niet vergeten, dat Steiner zelf zeer sterk geïnspireerd was en vele innerlijke geestelijke belevingen heeft doorgemaakt, maar ook vele geestelijke waarnemingen in de stof heeft gedaan.

Bij vele leden van de groep tref ik de neiging aan om bepaalde zaken maar liever wat onder tafel te vegen. En dat vind ik minder leuk.

Zo vergeet men ook maar al te vaak, dat in de geneeswijzen

die men hanteert, wel degelijk vele elementen schuilgaan, die zelf tot Egypte terug te vervolgen zijn. Om een voorbeeld te geven: het werken met sporen van stoffen om zo genezing tot stand te brengen is een praxis, die met magische verklaringen erbij - rond 2700 v. chr. in Thebe werd gebruikt.

bezien wij de meer chirurgische benadering van kwalen, zo gebruikt men natuurlijk de modernste technieken en kennis. Maar de wijze, waarop men tot diagnose komt en bepaalde ingrepen voor zich rationaliseert, doet denken aan het denken en handelen van mensen die opereerden in laat Egypte, Griekenland en Rome.

Het gebruik van geluid, kleur enz., ook in dit verband, maakt al snel duidelijk, dat je op zeer moderne wijze wordt gekonfronteerd met een reeks overleveringen.

Vele antroposofen proberen ook, zoals men in het verleden reeds deed, de levensritmen van een mens te lezen. Hierdoor kan men bepalen, wanneer iemand de grootste weerstand tegen 'n ingreep heeft, wanneer iemand het snelste zal kunnen denken en ervaren enz.

Uitgedrukt in grafieken doet dit wel zeer modern aan. Maar de praktijk behoort in feite thuis bij de Kelten, wier priesters en zelfs barden reeds systemen voor een juist erkennen van deze ritmen kenden en vaak ook gebruikten.

Het is opvallend, dat wij dergelijke oude denkwijzen en praktijken in de antroposofie binnen vele werken weer terug vinden, maar dan gemeenlijk wel zonder bronvermelding.

Hiermede maak ik hopelijk duidelijk, dat een van mijn bezwaren ligt in het feit, dat antroposofen vaak de bronnen van hun weten en werken vergeten en zo zich verheven gevoelen zonder dat daartoe werkelijke aanleiding bestaat.

Ik wil nu, verder gaande, een splitsing maken in de antroposofen. Niet dat ik het tot een splijting tussen hen zou willen laten komen, maar een soort onderverdeling.

Wij hebben antroposofen, die door spiritisme en eigen geestelijke belevingen tot de antroposofie komen. Zij zijn niet zo sterk blind voor het verleden. Zij begrijpen meer van de samenhangen, die tussen alle trillingen en uitstralingen bestaan. Deze mensen beseffen ook beter dan de anderen, dat het eigen wezen, eigen trilling, op de juiste wijze moet worden afgestemd om geestelijk een zo goed mogelijk resultaat te bereiken.

Bij deze antroposofen is het geloof in een genadeleer gemeenlijk heel wat zwakker dan bij de andere groep. Zeker, men gelooft in een leven na de dood - waarover trouwens zowel Steiner als Heindel het hunne hebben gezegd - maar dan als iets, waarin men gekonfronteerd zal worden, met hetgeen men is.

Een ander deel van de mensen komt tot de antroposofie, omdat het de benardheid van een te dogmatisch christendom wil ontvluchten.

Bij deze mensen blijkt, dat de behoefte aan zekerheid en genade aanmerkelijk groter is. Zij zullen hun benadering van het hiernamaals meestal sterk aanpassen aan oude hemel-hel voorstellingen. Wanneer zij daarvan ook maar enigszins afwijken, blijken zij schuldgevoelens te ontwikkelen, zodat zij aan dit deel van hun denken en geloven veelal voorbijgaan.

Wijst men deze mensen op oude overleveringen, die hiermede

geen rekening houden, zoals b.v. bepaalde alchemistische wijsheden, die in de theosofie en ook in delen van de atroposofie een rol spelen, dan houden zij huiverig de boot af: Het kan natuurlijk wel zo zijn, maar

De eerste groep is volgens mij de groep, die beweging brengt, terwijl de tweede groep voornamelijk leraart. Een karakteristiek, die wij overigens in vele soortgelijke groepen en bewegingen eveneens waar kunnen nemen: de dogmatisch denkende leraart, de meer openstaande mens werkt en brengt alles in beweging.

Opvallend voor de benadering van leven en dood is de wijze, waarop men werkt met werken van anderen, ook wanneer dezen niet tot de groep zonder meer behoren. Ik denk hierbij aan de werken van b.v. du Prel, die op zijn wijze tracht het geheel van leven, trillingsverhoudingen in het leven en het leven na de dood verder te omschrijven en te definiëren. Je kunt niet zeggen, dat hier alles zekerheid is. Maar aan de andere kant: waar vind je zekerheid op aarde? Het belangrijke in het gehele bestaan is in feite de harmonie.

Zolang je behoefte hebt aan een genadeleer, die bepaalde zaken en erkenningen afwijst of uitsluit, kan er nooit optimale groei zijn.

Harmonie kan alleen juist worden opgebouwd op basis van het geheel. Dit geheel omvat alles. De wijze, waarop een plant leeft en groeit, de wijze waarop een mens leeft en denkt, de wijze, waarop een mens de relatie beseft tussen mens en dier, de trillingsrelatie tussen de mens en bepaalde stoffen - wat in de geneeskunde van belang zou kunnen zijn, daar men dan meteen vast kan stellen, welke doseringen en van welke stoffen voor een bepaalde patiënt aanvaardbaar zouden zijn - spelen allen een rol.

Dit soort dingen is belangrijk. Daar kom je verder mee. Wanneer iemand zegt, dat planten reageren op de tonen van een fluit, dan zullen vele mensen stellen, dat dit onzin is, dat men zo de groei van een plant niet kan beïnvloeden. Anderen aanvaarden dit wel maar zien dit als een kwestie van zuivere mystiek. De antroposoof zal in een dergelijk geval reageren: Ik heb een plantje, ik heb een fluit, laat ik het eens proberen. Laat mij nu eens proberen een trilling te vinden, die voor deze plant past. Want alle leven is een trillend vermogen en als zodanig moet er een harmonie van vibraties denkbaar zijn.

Misschien overdrijf ik. Toch meen ik, dat u, uitgaande van hetgeen ik tot nu toe zeide, reeds je een beeld kunt maken, van hetgeen antroposofie in feite behoort te zijn.

Niets van hetgeen de mens geleerd heeft door alle eeuwen, of het nu mystiek is, kabbalisme, astrologie of iets anders, is van belang. Niets is waardeloos, want alles heeft betrekking op de ervaringen van de mensheid.

Dit alles is belangrijk, omdat het samenhangt met het bestaan van een wezen, dat zich mens noemt. Wanneer God daarin werkzaam is, wat wij aannemen, geloven, kunnen wij nog steeds God niet bepalen. Maar wij kunnen wel degelijk zien, wat de mens is.

Wij kunnen zien, hoe die mens reageert, trachten een eigen sfeer op te bouwen, die harmonisch is. Wij kunnen onze eigen

eigen uitstralingen in de aura leren beheersen. Wij kunnen leren onze gevoeligheid te ontwikkelen en te beheersen.

Dit betekent, dat men bepaalde systemen van scholing en onderzoek zal aanvaarden. Begrijpelijk. Want naast de aan de antroposofie eigene methoden zijn er methoden om beheersing te leren, zoals de yoga en andere voor het westen zelfs nog meer passende werkwijzen.

Men zoekt het juiste systeem te vinden, iets wat bij eigen wezen en werkwijzen past. Want het gaat de antroposoof niet alleen maar om een menszijn zonder meer, een soort humanisme in meer mystieke termen uitgedrukt, maar om de erkenning van de eenheid mensheid en het eigen vermogen binnen die eenheid van menszijn zo juist mogelijk te functioneren.

Mijn stelling voor dit tweede deel van mijn betoog luidt dan ook: De antroposofie baseert zich in wezen op de harmonische effecten, die mogelijk zijn tussen mens en kosmos. Zij leert de mens zichzelf doordenken, streven en leefwijze zodanig te richten, dat hij de harmonie van kosmische aard steeds sterker beleeft en zo een juister inzicht gewint in zichzelf, zowel als in alle werelden, die hij kent.

Wat mij tot een derde deel van mijn betoog voert, dat mij persoonlijk wat beter ligt. Er zijn nu eenmaal dingen, die gezegd moeten worden, wanneer je bezig bent een bepaalde wijze van denken en streven te beschouwen. Wanneer je een bepaalde wijze van leven en streven onder de loupe neemt, moet je je toch ook afvragen, hoe het in elkaar kan zitten en wat daarin volgens jou het belangrijkste is.

Nu zijn er in de gehele kosmos allerhande krachten, die allen hun eigen harmonie kennen. Dat lijkt mij logisch, daar dit ook overal in de u kenbare wereld het geval is.

Zelfs bij ons bestaan zeer bepaalde harmonieën, die mede een wat persoonlijk karakter kunnen hebben. Zo is onze vriend Henri op bepaalde ogenblikken wel bijzonder harmonisch met uw wereld, al is het alleen maar, omdat hij spottenderwijs de problemen en feiten van uw wereld een ander gezicht tracht te geven. Want wanneer hij even kan, maakt hij van de grimlach een glimlach.

Overal in de kosmos zijn wezens van deze aard, of men die nu goden noemt, engelen, geesten, attavars of anders. Want de naam doet niet ter zake. Er zijn krachten in de geest, wat geeft een groot deel van de mensheid toe.

Een kracht in de geest zoekt een harmonie. Deze harmonie kan op vele verschillende wijzen worden uitgedrukt. Een van de wijzen, waarop dit kan gebeuren, maakt u op dit ogenblik mee.

Werking, gebaseerd op een harmonie tussen een geest en een in de stof levende persoon, uitgedrukt in bepaalde denk-wijzen en bepaalde woorden.

U vindt dit mogelijk verbluffend of aangenaam. Maar ga eens een stapje verder en vraag je af, of het wel nodig is, dat zo gewerkt wordt. Kortom: probeer eens even wat antroposofisch te denken.

Ik wil niemand, die spiritistisch of spiritualistisch denkt in deze omgeving - spiritualiën zijn trouwens duurder geworden - op welke wijze dan ook krenken.

Toch moet ik konstateren, dat wij in het spiritisme, zoals in vele kerken en soms ook in de theosofie, iets aantreffen,

wat ik bij mijzelf de auto-filosofie noem.

Dit gaat zo: wat ik volg, is voor mij een vehiculum, een voertuig. Ik stap in en of ik nu ver moet of niet, dit is voor mij de enige manier om er te komen. Op eigen krachten kom ik toch niet ver.

De antroposoof en, wat dat betreft, elke geestelijk bewuste mens, die zich bezig houdt met kerkelijk geloof, spiritisme enz., stelt echter: Het is mijn taak zo weinig mogelijk een voertuig te gebruiken. Ik moet mij los maken van de middelen, die een gemakkelijke bereiking mogelijk schijnen te maken, om zelf tot een bewust deel van de werkelijkheid te worden.

Dat vind ik een erg vrolijke stelling. Want dan behoeft je het leven ook niet zo zwaarwichtig in te zien. Want de gehele wereld is schoonheid. Wanneer je nu een zeer bepaalde lering volgt, betekent dit gemeenlijk, dat je bepaalde delen van die schoonheid moet veroordelen, of zelfs geheel weg moet denken.

Maar zeg je: ik leef vanuit mijn eigen harmonie, ik wil er op mijn eigen voeten komen, dan stel je ook: Ik beleef de schoonheid, zoals deze zich aan mij openbaart. Ik leef er op, ik neem de kracht ervan in mij ook op. Ik laad mijzelf steeds weer op met de krachten van elk moment van harmonie, van schoonheidserkenning en kan zo zelf uitreiken naar de kosmos. Ik kan hogere krachten aanvoelen en leer daarmee te werken.

Mogelijk wordt dit iets, wat niets te doen lijkt te hebben met spiritisme. Mogelijk is het een vorm van inspiratie of iets anders. Mogelijk wordt het alleen maar een sfeer, die je rond je verbreidt en die je niet eens in woorden uit kunt drukken. Maar het is er.

Wanneer je bedroefd bent, of desnoods maar iemand ergens bedroefd is, dan moet dit een reden hebben. Maar die reden kan nooit alleen in jezelf liggen. Het moet altijd weer de uitdrukking vormen van een verhouding tussen jezelf en iets anders. Dat kan een geest, een engel, een demon zijn, maar ook je gehele wereld, waarin je op dat ogenblik door je eigen trilling niet past.

Er zijn veel mensen, die zeggen: dan sluit ik de deur maar. Ik sluit mij af voor de wereld, ja, voor alles, tot het voorbij gaat.

Maar een mens, die beseft, dat hij zelf moet bestaan - dat hijzelf moet lopen bij wijze van spreken - zegt zich: dan moet ik deze droefheid, deze neerslachtigheid, niet zonder meer aanvaarden.

Ik moet zoeken in de wereld rond mij, tot ik iets vind, waarmee ik harmonisch ben. Ik laat a.h.w. de neerslachtigheid, die in mij is, uitvloeien in de wereld, waarmee ik harmonie kan vinden en put daaruit dan gelijktijdig weer mijn kracht. Ik vorm zo weer één geheel met wereld en wezen.

Nu zullen er heel wat mensen zijn die zeggen: en dan moeten wij dus naar Jezus toe.. Wat vaak een gevaarlijk punt wordt. Want wanneer je zo redeneert, zweef je soms, voor je het weet, tussen E.O en het "Jezus redt, Jezus redt ..." Daarom even het volgende:

Jezus is Christos. Jezus is dus voor ons de Goddelijke Liefde, een goddelijke eigenschap, gemanifesteerd in menselijke vorm. Goed.

Wat is de vorm van die eigenschap? Wij spreken over de Goddelijke Liefde. Het is dus aanvaarding. Het is een eenheid, een verzekerd zijn. Nu kunnen wij er over vechten of de stelling, dat alleen Jezus de grote leermeester is, klopt of niet.

Maar zeker is dat wij, wanneer wij ons instellen op die goddelijke liefde, wij ons ook instellen op iets, wat de gehele wereld en alle zijn omvat.

Wij hebben dus te maken met een kracht, die in alle dingen gelijkelijk aanwezig, gelijkelijk werkzaam is. En wanneer wij die kracht leren ervaren, zal zij voor ons als vanzelf harmonie, een nieuwe vorm van erkennen en ervaren betekenen t.a.v. alles, wat rond ons is.

Dat is interessant. Want het is gemakkelijk genoeg alle stellingen op te gaan dreunen. Maar er zijn voldoende goede boeken over de antroposofie en de antroposofische denkwijzen. Het lijkt mij, dat men er moeilijker toe komt zich de konsequenties te realiseren, zowel van het nu gestelde als van alle antroposofische stellingen.

Wat ik hier zeg over de Christos als harmoniserend element in de schepping, in de totaliteit, zouden wij mogelijk ook uit kunnen drukken in de term: band tussen alle werelden.

Wanneer je overgaat - dood gaat - sluimer je, zo zegt menigeen. Maar al zal dit lang niet altijd waar zijn, wij zullen het omentwille van het argument even aannemen.

Wanneer je ontwaakt, zo stelt men, ben je gekonfronteerd met jezelf. Dat is inderdaad juist. Maar wat is het typerende van dit ontwaken na de dood? Dat de mensen daaraan dingen toeschrijven, die op aarde bekende verschijnselen zijn op ogenblikken, dat doodsnood en daarmee een isolement t.a.v. de wereld is ontstaan.

U heeft waarschijnlijk wel gehoord over de panoramische levensvisie, die dan heet op te treden: dit betekent, dat je je gehele leven in een zeer korte tijd overziet.

Ergens is dit natuurlijk een sprookje. Niet iedereen, die bijna verdrinkt of dit volledig doet, ziet opeens vanaf zijn geboorte af alle details van zijn bestaan weer voor zich. Zo erg is het nu ook weer niet. Dat zou trouwens erg vervelend worden en verdrinken tot een extra bezoekje maken.

Wel is het zo, dat je alle werkelijk belangrijke punten van je bestaan, waardoor je wezen veranderd is, op een dergelijk ogenblik weer zult beseffen. Daarbij gaat het niet om de punten in je leven, die de wereld belangrijk vindt, maar om de punten, die voor jezelf belangrijk waren.

Het is, of je op een dergelijk ogenblik het geheel overziet en tot jezelf zegt: deze harmonische werkingen, deze ontwikkeling van trilling, deze verhouding t.a.v. de totale kracht heeft mijn zijn op aarde tot nu toe bepaald.

Maar wanneer een mens dit beseft en tot zichzelf zegt, kan in dergelijke ogenblikken, zo vraag ik mij toch wel af, waarom een mens een dergelijk besef nu alleen zou mogen ervaren op het ogenblik, dat hij dood gaat.

Er zijn natuurlijk heel veel mensen, die alles steeds weer uit plegen te stellen, tot zij dood zijn. Maar het lijkt mij toch niet noodzakelijk. Waarom zou immers een mens niet tot de erkenning kunnen komen van de betekenis van zijn persoonlijke

ontwikkelingen tot het ogenblik, dat hij daarover mediteert?

Het wonderlijke is, dat er juist ook onder de antroposofen mensen zijn, die een training met dit doel voor ogen hebben geaccepteerd. Ook de rosenkruisers kennen een soortgelijke scholing overigens.

Maar ik wil duidelijk maken, dat er ook onder de antroposofen mensen zijn, die steeds weer proberen zich te realiseren, hoever zij tot zover in hun leven gekomen zijn. Zij zoeken steeds weer een antwoord op de vraag: wat ben ik nu en wat ben ik geweest?

Deze zelfbeschouwing op zich is niet alleen nuttig en stelt niet slechts de mens steeds weer in het middelpunt - wat toch zeer antroposofisch is -, maar maakt gelijktijdig een voortdurende erkenning van de harmonische mogelijkheden in jezelf tot werkelijkheid. Dit is het belangrijkste gevolg: je beseft, weet. Je zoeken naar harmonie berust niet alleen maar op een gissing, een veronderstelling.

Wanneer je leeft, zo kan ik mij voorstellen, dat de één dol is op biefstuk, terwijl de ander meer voelt voor champignons, die hij lekkerder en bovendien meer vegetarisch acht. Maar het heeft geen zin een keuze te maken, een van de twee alleen te aanvaarden, op zuiver emotionele gronden alleen.

Op het ogenblik, dat het ik beseft, wat het is en verder wil worden, reageert het niet meer op de trilling van biefstuk, daar dit disharmonisch schijnt te zijn. Dan kies je iets anders als lievelingskost, noten b.v. of iets dergelijks. Waarbij moet worden opgemerkt, dat vooral mensen, die pas kort met een dergelijk zoeken naar harmonie beginnen, veel noten op hun zang plegen te hebben.

Vegetarisme is volgens mij geen noodzaak. Maar het is vaak wel een logische konsekwentie, voortspruitende uit een zelferkenning. Het zal niet voor een ieder in gelijke vorm noodzakelijk kunnen zijn, zal ook niet voor een ieder in gelijke vorm zelfs maar goed kunnen zijn.

Het is dus niet noodzakelijk anderen te bekeren tot b.v. het vegetarisme. Wanneer een mens streeft naar werkelijke en kosmische harmonie, dan zal er ook een ogenblik komen, waarop hij beseft: mijn gehele leven en dus ook mijn voeding, dient te zijn afgestemd op dat, wat ik naar beste weten geestelijk ben.

Dan zijn er mensen, die stellen, dat zij zich voortaan alleen zullen voeden met die dingen, die harmonisch positief voor hen werken, terwijl anderen ook voedsel zullen blijven gebruiken, dat neutraal werkt. Zij stellen dan: wanneer ik het lekker vind en mijn harmonie maar niet benadeelt, is het voor mij al goed.

Je moogt hen dit niet kwalijk nemen. Want het belangrijkste is toch wel, dat een mens leert datgene te vermijden, wat voor hem negatief is. Daarvoor moet je echter een duidelijk beeld van jezelf vinden. Daarom mag je ook interesse hebben voor zaken als b.v. astrologie.

Een astroloog kan u natuurlijk niet werkelijk en zinnig vertellen, dat u op grond van kosmische tendensen vandaag met het linker been het bed uit moet stappen, maar morgen dit alleen astrologisch juist met het rechter been kunt doen.

Trouwens: wanneer het voor jou een rottag wordt, is elk been toch het verkeerde been.

Maar wel kunnen wij - en nu vechten wij niet over de basis van de astrologie - aan een behoorlijke horoscoop zien, wat onze mogelijkheden en eigenschappen zijn. Zoals wij aan een progressieve horoscoop kunnen zien, welke stromingen rond ons en dus ook op onze wereld een rol kunnen spelen. Om het anders te zeggen: wij kunnen ons zo beter oriënteren bij ons zoeken naar harmonie, daar wij de omstandigheden of invloeden kunnen beseffen, die wij zullen ontmoeten.

Daarom moet je ook hiervoor aandacht hebben. En gelukkig zijn er heel veel antroposofen, die juist hiervoor op een verstandige wijze veel belangstelling hebben.

Onderzoek is natuurlijk hier en altijd belangrijk. Men gaat daarbij zeker niet alleen in de richting van de astrologie en aanverwante zaken, maar zal zich ook richten op de parapsychologie. Waarom ook niet?

Wanneer je met verschijnselen wordt geconfronteerd, moet je twee dingen proberen: je moet trachten er harmonisch mee te zijn, maar je moet ook proberen ze te begrijpen.

Want alleen dáár, waar in de mens een werkelijk besef tot stand komt, vindt hij een kans verder te bouwen aan zijn benadering van de werkelijkheid.

Wanneer je te veel op je gevoelens afgaat, kun je je vergissen. Ga je alleen van je weten uit, dan kun je te veel over het hoofd zien. Maar waar gevoel en weten samen kunnen gaan, bereik je meestal snel iets.

Misschien zou ik het als volgt moeten stellen: Daar waar het hart en het verstand tot een eenheid zijn versmolten, bezit de mens de sleutel tot de oneindigheid.

Ik stelde reeds, dat dit derde deel wat vrolijker werd: geen opsomming van feiten, geen verhaal van "dit bevalt mij wel en dat bevalt mij niet," maar een poging de werkelijkheid te benaderen en daarbij de blijmoedige konklusie te trekken, dat wij allen een kans hebben:

Op basis van hetgeen wij zijn en op basis van alles, wat wij geweest zijn, hebben wij kans tot de werkelijkheid door te dringen, allen en zonder enig voorbehoud.

Wij kunnen onze huidige harmonie leren kennen en op grond daarvan niet alleen een relatie stellen tussen ons en de wereld, plus al het onzienlijke, maar wij kunnen dan ook de juiste weg vinden om ons weten te vergroten.

Dat lijkt mij het belangrijkste, wat een mens kan doen. Een mens, die zelf denkt, werkt creatief. In den beginne was het Woord....

Maar wat is het woord dan anders dan een gevormde gedachte? Wij scheppen in onszelf, binnen de harmonie, die wij zijn, steeds sterker een innerlijke werkelijkheid, die het ons mogelijk maakt, met het goddelijke te korresponderen, om te ontvangen uit en te zenden naar de oneindigheid.

Hoe wij dit uitdrukken, welke vorm wij daaraan menselijk geven is verder niet zo belangrijk. Het is zelfs niet belangrijk, hoe wij aan onze denkbeelden en kennis komen. Het is wel van belang, dat zij harmonisch met ons wezen zijn, zodat wij er mede kunnen werken.

Elke mens draagt in zich een sleutel tot beseff van 't oneindige. Wanneer er iets is, wat ik in de antroposofie op prijs stel, zo is het wel het feit, dat men dit de mens voortdurend voorhoudt.

Je kunt dan alleen verder maar hopen, dat de velen die het systeem aanhangen, dit ook inderdaad beseffen. De sleutel tot jezelf is gelijktijdig de sleutel tot de totaliteit.

Daar, waar de totaliteit zich openbaart in jezelf, zul je steeds beter beseffen, wat je eigen relatie is met al het andere. Je zult beseffen, hoe vervlochten alles is, ook geest en materie, zielen en wat je maar wilt:

Er is een eenheid, waarvan het bestaan in de stof uiteindelijk alleen maar een deel manifestatie is, een klein verschijnsel ervan.

Dit beseffende en vanuit het kleine deel, dat je nu kenbaar maakt, groeien tot een beseff van het geheel, dat je bent, zo deel wordende van het geheel, van de God waartoe je behoort, dat lijkt mij de sleutel de meest fantastische opdracht, die voor een mens denkbaar is, maar gelijktijdig de meest bevredigende taak. Want wie van hieruit vertrekt, zal niets vreemd zijn, niet de wetenschappen, niet het menszijn, niets in de ontwikkelingen op aarde, hoe zij ook zijn, of de manifestaties van andere werelden, desnoods het hoogste licht of het diepste duister.

Want waar de eenheid beseft is, is het begrip voor alle dingen mogelijk. En dit is mijn beknopte inleiding. Laat ons zien, wat wij nu te samen verder op te merken hebben.

x Steiner en Heindel waren toch wel sterk met elkaar verwant?

- Geestelijk vertonen zij parallellen. Maar in de ontwikkeling blijkt deze persoonlijke gelijkgerichtheid niet als parallel kenbaar te worden, omdat Heindel een andere richting uitgaat dan Steiner - waarbij het voornamelijk gaat om systeem en wijze van uiten.

De eerste cosmologie, die Heindel heeft geschreven, heeft hij opgedragen aan Steiner. In feite waren zij broeders in de geest. Bij hun volgelingen valt dit niet meer zo heel sterk op, daar dezen elkaar soms wat scheel bezien. (protest)

U niet, maar die anderen natuurlijk. Maar alle grote krachten in de waarheid zijn vrienden. Kunt u zich voorstellen dat Jezus en Siddharta de beste vrienden zijn? Ja? Dan moet u het hun volgelingen eens vertellen. Die kijken u dan zeker meewarig of nijdig aan....

x Ik heb antroposofie wel eens horen vertalen als "geesteswetenschappen". Is dat juist gevonden?

- Volgens mij niet. De antroposofie omvat immers meer dan de geesteswetenschappen alleen. De antroposofie zoekt een totaal wetenschappelijk begrip: uitgaande van de mens en in erkenning van de harmonie en harmonische mogelijkheden, die voor de mens bestaan.

Er wordt geen sfeer, geen wereld, geen kracht, maar ook geen menselijk weten uitgesloten, daar het gaat om de erkenning van het geheel en de harmonische beleving ervan.

Maar ik beseff opeens, dat er mensen zijn, die over geesteswetenschappen spreken, zodra iets niet door de officiële wetenschap wordt erkend. Wanneer u dit bedoelt, hebt u groten-deels gelijk.

x Wat schort er aan de moderne wetenschap, wanneer de antroposofie nog niet is toegelaten tot de moderne wijze van onderzoek?

- Zodra het wetenschappelijk past, is onderzoek mogelijk. Maar ik ben met u eens, dat aan de moderne wetenschap één ding mankeert: Zij baseert zich in feite nog steeds op een dogmatische wijze van denken.

Hierbij is alleen materialistische logica toegestaan voor de benadering van fenomenen. Wat betekent, dat de antroposofie, die alle factoren, dus ook de niet redelijk benaderbare of bovenzinnelijke mede beleven wil en in haar verklaringen wil betrekken, vaak konklusies zal bereiken, die voor die wetenschap niet aanvaardbaar zijn. Wat begrijpelijk is. Ik geef een eenvoudig voorbeeld:

Een spiritist zegt: er is een leven na de dood. Een geestelijke verkondigt: er is een leven na de dood. Waarom zeggen die beiden dan niet: wij zijn het hierin eens?

Om de eenvoudige reden, dat de spiritist meent het bewijs te hebben, terwijl de priester alleen het geloof heeft en veelal zelfs bang is voor het bewijs.

Mogelijk is het wat gemeen om juist dit er bij te halen. Maar iets dergelijks ontstaat, wanneer je uitgaat van een op geestelijke waarden gebaseerde harmonieleer. Wanneer je zou komen tot een reeks proeven, die kenbare fenomenen voortbrengen, maar niet materieel redelijk zonder meer verklaarbaar zijn, zo is dit een aantasting van de zekerheden van hen, die veel weten, maar toch niet in staat zijn alles, wat omtrent harmonie wordt gesteld, na te gaan.

Zij zullen dan bang zijn voor het getoonde, omdat dit het geheel van hun eigen zekerheden en het systeem, waarop zij zich baseren, aan het wankelen zou kunnen brengen.

Vergeet niet, dat in de moderne wetenschap verder een soort overlevering een hoofdrol speelt. Er bestaat een sterke neiging de verklaringen, berekeningen e.d. van voorgangers zonder meer over te nemen als uitgangspunt voor eigen werkzaamheden.

Het is eens voorgekomen, dat in een werk, dat veel autoriteit heeft op het gebied van ruimtelijke afstandberekening en het "wegen" van massa's op afstand' een formule door een drukfout verkeerd werd aangegeven. En nu het vreemde.

Vele jaren lang heeft niemand die fout bemerkt, maar toch werd het werk vele malen herdrukt, werden de thesen en ook formules, waaronder die met de fout, geciteerd.

In een aantal proefschriften en thesen van hooggeleerden werd de foute formule gebruikt en zonder meer als bewezen basis voor eigen berekeningen gehanteerd tot, rond 1930, jaren later dus, iemand die studeerde zich afvroeg, waarom alle konklusies zo volgens hem vreemd hoge waarden gaven.

Zeker, er zat lijn in, de afwijking was overal gelijkelijk hoog, maar volgens hem klopte het niet. Hij ging alle berekeningen na, tot de juistheid van de gebruikte formules toe.

Waarna hij konstateerde en tot ergernis van velen ook publiceerde, dat door deze fout de werkelijke uitkomsten in vele gevallen met de factor 100 waren vermenigvuldigd. Toen bleek, dat men een bepaalde formule zonder meer als juist had aanvaard, alleen omdat zij stamde van een door de wetenschap

en haar volgers zeer geëerd iemand.

Ik ben bang, dat iets dergelijks in de wetenschap wel eens meer voorkomt. Dan neemt men een in feite onschuldige vergissing van een geëerd voorganger als uitgangspunt voor eigen bewijsvoering en stelt dan, dat de feiten verkeerd moeten zijn, wanneer eigen stellingen niet kloppen.

Gekonfronteerd met onjuistheden of onverklaarbare fenomenen zullen er bij vele wetenschapsmensen spanningen ontstaan. In de orthodoxe wetenschap bestaat dan de neiging de fouten onder ons te houden en verder niet te reageren. Dus geen openlijke verklaring.

Wordt de oorzaak van eens onbekende fenomenen duidelijk, dan publiceert men wel voorzichtig het nieuwe, maar spreekt men niet over het oude. Wanneer men al verklaart, dat denkbeelden, die in het verleden gekoesterd werden, niet geheel juist zijn, zo zal men zoveel mogelijk vermijden toe te geven, dat verkeerde voorstellingen van feiten voortkwamen uit verkeerde of foute stellingen, waarvan de onjuistheid reeds bewijsbaar was op het ogenblik, dat zij werden gepubliceerd.

Overigens zal ik de laatste zijn om wetenschapsmensen eventuele fouten door vertrouwen op anderen kwalijk te nemen. Je kunt nu eenmaal niet elke keer weer alles, inclusief stellingen, bewijsvoeringen en formules zelf geheel nagaan of alle berekeningen herhalen, die tot bepaalde konklusies of opvattingen voerden.

Alleen stel ik, dat - wanneer de uitkomsten, die men verkrijgt, niet kloppen met de stellingen - men dit niet aan de feiten moet wijten, maar een onderzoek moet doen naar de juistheid van de grondstellingen.

Een antroposoof zal overigens volgens mij nimmer een werkelijk orthodox wetenschapsmens kunnen zijn. Daar hij zich op harmonie baseert, zal hij de formules, die hem niet harmonisch voorkomen, immers steeds zoveel mogelijk buiten beschouwing laten en zo menige vergissing voorkomen. Wat overigens voor velen weer wetenschappelijk onaanvaardbaar zal zijn.

x Was Steiner meer een wetenschapsmens dan een artistiek mens? Antroposofische kunst vind ik meer buiten dan in de kring.

- Hij was duitser. Hem kunt u niet verwijten, dat volgelingen de structuurvoorschriften vaak zover doorvoeren, dat er geen kunst meer overblijft.

Van Steiner kan men zeggen, dat hij geen werkelijk wetenschapsmens was, maar wel vaak wetenschappelijk dacht. Zoals men niet kan zeggen, dat hij een kunstenaar was, ofschoon hij toch denkbeelden wilde overdragen en aspiraties in die richting wel koesterde.

U kunt hem volgens mij het beste zien als iemand, die geïnspireerd wordt en in zijn inspiratie een samenvoeging brengt van kunst en weten. Hierbij reageert hij echter verder op zijn eigen, persoonlijke wijze.

De fout van de volgelingen is, dat zij niet de procedure van inspiratieve samenvoeging van weten en uitdrukking zoeken, maar als een soort formule de vastgelegde voorbeelden proberen na te volgen.

x Zou de man zich er van bewust geweest zijn, dat hij geïnspireerd werd?

- Wanneer u zich met zijn werken bezig houdt krijgt u de indruk, dat hij zich innerlijk beroept op zaken, die hij kent, ofschoon hij er niet altijd in slaagt dezen te omschrijven, of kenbaar aan te duiden.

Vele van zijn uitspraken maken de indruk inspiraties te zijn, die hij eerst later begrijpelijk probeert weer te geven, waarbij zijn neiging tot wetenschappelijk uitdrukken tot uiting komt in verklaringen, die soms niet veel meer zijn dan rationalisaties voor het gestelde.

Ik meen daarom te mogen stellen: Bij Steiner is er eerst sprake van een innerlijke synthese, waaruit de konklusie volgt, die daarna wordt uiteengezet in redelijke termen, die een afleiding van het innerlijk ervaren uit het bestaande mogelijk moeten maken.

x Steiner leefde in de tijd van "die Brücke". Zijn volgelingen werken nog steeds in de stijl van die tijd.

- U bevestigt mijn uitspraak. De volgelingen beseffen de essentie van Steiners kunstidee niet. Daarom geven zij meer aandacht aan het volgen van de juiste procedure dan in het goed uitdrukken van de idee. Indien u hen dat verwijt, hebt u gelijk. Maar indien u meent, dat zij met nieuwe tendenzen meer hadden moeten meegaan, dan stel ik: daarin staan zij niet alleen.

Wanneer je dogmatisch gaat denken in de kunst, krijg je iets wat doet denken aan ikonen. Hoe lang worden die niet vervaardigd op precies dezelfde wijze en in precies dezelfde stijl.

x Maar dat is wel mooi...

- Dat is een kwestie van waardering. Ik moet eerlijk toegeven, dat ik in mijn tijd wel ikonen heb gezien, maar die niet altijd kon waarderen. Zij deden mij te veel denken aan platgeslagen heiligen, die daarna met bladgoud opgeprikt waren.

Het schilderen van ikonen berust op een traditie. Iets dergelijks vinden wij in de antroposofie ook wel, zo goed als in vele andere groeperingen.

De kunst van een dergelijke groep is dan een soort ikonografie: een poging op traditionele wijze traditionele denkbeelden zodanig te schetsen, dat zij aanschouwelijk worden. Men schiet dan vaak tekort, juist omdat men vergeet, dat je voor werkelijke kunst ook jezelf mee moet brengen.

Vergelijk de byzanthijnse kunst met de middeleeuwse verluchting van handschriften. Dan ziet u, dat in het tweede geval alles vaak zeer vrij geïnterpreteerd wordt en zo aan betekenis gewint, terwijl in het eerste geval een systeem gehanteerd wordt, waardoor de afbeelding vaak alleen voor de wetenden zinvol is.

Simpel gezegd: voor iemand die weet, zegt een inkoop meer dan een tekening van die verluchtingen. Maar de inkoop is niet toegankelijk voor een ieder, die niet weet, wat de techniek, de symboliek e.d. zijn. De verluchtingen zijn daarentegen voor een ieder zonder meer begrijpelijk.

Denk maar eens aan moderne kunst, waarbij mensen die het weten van verrukking achterovervallen, terwijl de anderen staan te kijken en zich verbluft afvragen: wat moet dat met die stippeltjes?

x Mogelijk heeft de oosterling meer gevoel voor kunst dan de duitser?

- De duitser is meer systematisch voor ons begrip. Mag ik uw opvatting over de oosterse kunst nog even corrigeren? De wijze, waarop de oosterling zich uitdrukt, is inderdaad wel kleuriger en flamboyanter dan bij hollanders en Duitsers gebruikelijk is.

Realiseer u echter, dat een zeer groot deel van die kunst tot voor zeer kort eveneens aan vaste schemata gebonden was. De beeldende kunst in het verre oosten heeft lange tijd een functie gehad als een soort plaatsvervangend schrift, een soort algemene taal. De meeste mensen konden niet lezen. De voorstellingen waren dan ook, hoe mooi u die ook moogt vinden, in de eerste plaats bedoeld om denkbeelden volgens traditie over te dragen.

Er zijn vaststaande typen, vaststaande kleurcombinaties en zelfs elk gebaar, elke krul heeft een eigen betekenis, die de oosterling duidelijk is, maar die de westerling ondanks zijn bewondering ontgaat.

Mogelijk weet u, dat in de oosterse danskunst elke houding, zelfs van de vingers, een soort letterbetekenis heeft, zodat het lichaam a.h.w. meer het verhaal spelt dan uitbeeldt. Dit ziet men ook in de oosterse kunst.

In bepaalde vormen van theosofische en antroposofische kunst heeft men naar ik meen getracht dit systeem over te nemen, zonder echter te kunnen putten uit een even grote schat van mogelijkheden en voorbeelden, die voor een ieder begrijpelijk zijn.

Maar ik moet gaan pauzeren. Maar indien wij ooit nog eens samen over kunst spreken hoop ik, dat u zult beseffen, dat wij spreken over een van de meest subjectieve zaken, die er bestaan.

Iets wordt volgens mij kunst op het ogenblik, dat de persoon zelf daarin kunst ziet. Een koffiemolen kan kunst zijn of een fiets. Maar dan moet je wel zelf de beschouwer zijn, die die kunst beseft en je niet tot een oordeel laten verleiden op grond van niet zelf ervaren uitspraken van anderen.

Ik hoop, dat deze kleine extra bijdrage voor u aanvaardbaar was. Na de pauze hoop ik verder op uw vragen en opmerkingen in te kunnen gaan. Wel hoop ik, dat u zult beseffen, dat ik hier niet zit om u iets te leren over antroposofie. Wij zitten hier om van gedachten te wisselen en zo in wederkerige harmonie een begrip te krijgen voor het vele in de wereld, waarvan de antroposofie mede een uiting is.

Ik wens U een aangename pauze.

-0-0-0-0-0-0-

Vrienden,

Ik hoop, dat U allen een aangename pauze hebt doorgebracht. Ik zou nu allereerst de schriftelijke vragen willen beantwoorden, zover dit mogelijk is.

x Steiner geeft m.i. een stringent afgebakende weg aan om

tot hoger bewustzijn te komen. Wat vindt u van zijn systeem? Is hierbij geen sprake van een soort dogma, dat tot verstarring of negatie kan leiden?

- Wat U nu zegt is: de ANWB heeft mij een route voorgeschreven van hier naar Amsterdam, die tamelijk stringent is. Is dit geen dogma?

Wanneer door iemand een weg wordt aangegeven, zo kan een ander voor zich daarvan een dogma maken. Ik geloof echter niet, dat Steiner zijn methode op zich als een dogma heeft bedoeld. Hij heeft eenvoudig de weg aangegeven, die volgens zijn ervaringen en inzicht de meest juiste was.

Wanneer u een andere weg wilt gaan volgen - en dit is het wonderlijke in de antroposofie - dan bent u daardoor niet een uitgestotene. U blijft nog steeds antroposoof en kunt gaande langs uw eigen weg mogelijk eveneens ook door de anderen erkende vooruitgang boeken. Ofschoon de kans aanwezig blijft en soms zelfs zeer groot is, dat u, gezien uw persoonlijkheid, toch weer tot de oorspronkelijke discipline terugkeert.

Maar dit is een kwestie, die u zelf kunt bepalen. Het wordt u dus niet van bovenaf zonder meer opgelegd.

Besef goed, wat een dogma is: het is een leerstelling, waarvan de aanvaarding à priori wordt geëist en wel op straffe van uitstoting uit de gemeenschap. Ik meen niet, dat in deze zin ooit iets van Steiners weg geformuleerd werd.

x Ik heb boeken van Steiner gelezen over het bereiken van hoger bewustzijn. Die zijn dan toch wel geschreven in termen van : dit is de weg en geen ander....

- Bij het lezen waarvan voor u dus uw eigen interpretatie bepalend is. Het is duidelijk, dat Steiner met nadruk stelt, dat een bepaalde weg volgens zijn weten en ervaring de juiste is. Maar rekening houdende, met hetgeen wij zoëven over dogma stelden, zult u toch in die werken geen opmerkingen aantreffen, waardoor duidelijk wordt, dat volgens Steiner elke andere weg tot verdoeming voert, of tenminste geen enkel resultaat zal geven.

Er wordt eenvoudig gesteld: dit is volgens mij de meest juiste route. Ik koos mijn Anwb-voorbeeld juist, omdat ik van iemand, die middels tamelijk gekreukeld blik bij ons arriveerde heb vernomen, dat deze mensen een route nogal stringent aangeven. Zo iets van : dit is in feite de enig juiste weg om te volgen. In 'n soort appendix stelt men dan echter: er zijn natuurlijk ook wel andere mogelijkheden. Ik meende, dat Steiner op ongeveer dezelfde wijze zijn denkbeelden had gegeven. Vandaar de keuze van juist dit voorbeeld.

x Meent u, dat de antroposofie in de toekomst meer algemeen zal worden, zowel in zijn geheel als de geneeskunde?

- Ik heb het gevoel, dat de antroposofie in haar geheel geen al te grote verbreiding meer door zal maken. Reden: dan wordt zij tot een vervangende religie. Zodra dit gebeurt, is men opeens konkurrent met alle gevestigde religieuze belangen.

Het zal dan ook eenvoudiger zijn het antroposofisch denken te verbreiden, dan de antroposofie als algemeen erkend systeem volgens mij.

Wat de antroposofische geneeskunde betreft: Ik meen, dat niet alles wat zij practiseert en leert zonder meer algemeen verbreiding zal kunnen vinden, daar men ook hier te maken

heeft met gevestigde belangen, terwijl een deel van de stellingen in het licht van de modernere geneeskunde nu toch wel wat achterhaald lijken te zijn.

Dat een groot deel van deze geneeskunde en haar benadering van de patiënt echter grote verbreiding zal vinden, is duidelijk. De tekenen zijn reeds nu te zien: Ik herinner u er aan, dat in Frankrijk, Duitsland en de Usa o.m. bij de inrichting van ziekenhuizen rekening wordt gehouden met kleurstellingen per afdeling in overeenstemming met de soort patiënten, die daar op genezing moeten wachten? Bepaalde kleuren acht men het meest juist voor mensen met bepaalde kwalen.

Ook in de moderne medicatie zie ik t.a.v. de doseringen van geneesmiddelen ook bij steeds meer artsen een neiging om naar minimale dosering over te gaan, wat er op wijst, dat de geneeskunde ook hier - mogelijk zonder te weten hoe of waarom - antroposofische beanderingen overneemt.

Eveneens zien wij in deze dagen weer een toenemende voorkeur voor het gebruiken van natuurlijke geneesmiddelen. Van verbreiding van het denken - niet de leer zonder meer - kan dus volgens mij reeds nu gesproken worden. Dit zal volgens mij in toenemende mate voorkomen, daar veel van hetgeen de antroposofische geneeskunde leert, m.i. doelmatiger is dan andere benaderingen. Bovendien is het vaak veel goedkoper en in Nederland zal dit veelzeggend kunnen zijn. Zeker is dat de geneesmiddelen, waaraan de antroposoof de voorkeur geeft, zelfs bij verkeerd gebruik minder schadelijk voor de mens zullen zijn, dan vele door grote bedrijven gepropageerde geneesmiddelen, die nu algemeen als medicatie worden gegeven.

Kortom: verbreiding in de praktijk neemt toe. Vele denkbeelden, die reeds langer in antroposofische kringen opgeld deden, vinden een grote verbreiding. Toch neem ik niet aan, dat men daarom de gehele leer of het geheel van de antroposofie als de nieuwe wereldwaarheid zal ontvangen of willen erkennen.

x Wordt de geluidsterapie nog ontwikkeld?

- U kunt deze m.i. niet zonder meer als zuiver antroposofisch beschouwen. Experimenten op dit terrein zijn door anderen eveneens langere tijd gedaan. Denk maar aan de tandarts, die in het nieuws kwam, omdat hij zijn patiënten verdoofde door hen te laten luisteren naar het geluid van Niagarafalls.

Het toepassen van geluid zal m.i. wel toenemen. Maar b.v. de therapeutische waarde van muziek heeft men kennelijk nog niet door. Voorlopig schijnt men al blij te zijn met de wetenschap, dat kippen beter leggen, wanneer zij geregeld muziek van Schubert horen.....

x Kringloop der ziel, wat is dat?

- In feite een omschrijving van de fasen, die de ziel doormaakt, wanneer zij vanuit de totaliteit tot besef van haar eigen persoonlijkheid komt, inkarneert in stoffelijke vorm, om daarna in een soort onderwereldbeleving met haar eigen inhoud gekonfronteerd te worden en daarna tot haar bron terug te keren. Waarna eventueel hetzelfde herhaald wordt.

x Tweelingzielen. Waar ontstaan? Hoe te ontdekken?

- Hier zijn wij uit de geest het niet geheel met de gangbare stellingen eens. Wij stellen: tweelingzielen in de zin van zielen, of delen van een enkele ziel, van het begin af voor elkaar bestemd, bestaan zover wij weten niet.

Wel is er volgens ons ervaren soms spraken van twee entiteiten, die door eigenschappen en inhoud zozeer bij elkaar passen, elkaar aanvullende, dat zij als eenheid zowel geestelijk als in potentie van uiting op elk gebied, meer zijn dan elk van hen afzonderlijk kan zijn.

Wanneer een dergelijke eenheid eenmaal is aangegaan dan zal, mits men besef en uitingsmogelijkheden wil behouden, deze eenheid door alle cycli gekontinueerd moeten worden.

x Is de antroposofie levend gebleven, nadat Steiner overleden is?

- Een moeilijke vraag. Ik geloof, dat de antroposofie leeft en dus ook levend gebleven is, maar dat hier en daar bij antroposofen toch wel sprake is van een versteningsproces in het denken. U vergeve mij deze opmerking.

x Zij er geen tekenen van kristallisatie te konstateren bij de huidige toepassing van de antroposofie?

- Kristallisatie is geen verstening. Koi gezegd: kristallisatie wordt mede in vorm door de uitstraling van de omgeving bepaald. Dit zou zelfs kenbaar worden, wanneer men met een auto - op de ruiten waarvan zich ijskristallen vormen - door verschillende wouden rijdt. Dennewouden geven een andere opbouw van de kristallen dan loofwouden.

Het feit is wel door mensen gekonstateerd, maar men heeft er geen verklaring voor en zal die volgens mij ook niet vinden, tenzij men uitgaat van de eigen uitstraling van de omgeving.

Indien de antroposofie zich kristalliseert - volgens mij gebeurt dit enigszins - zo zal dit geschieden onder druk van de omgeving, van de mensheid. Dit betekent, dat haar wijze van optreden, haar uitingen en bestrevingen zich kenbaar zullen maken in een aanpassing, waarin zowel eigen wezen en behoefte als de uitstraling van de wereld een rol spelen. Uit welke harmonische aanpassing volgens mij toch een groot deel van het antroposofische streven zal bestaan.

x Ik vraag mij af, in hoeverre de Steinerrecepturen zijn aangepast aan de ziektebeelden van de huidige mensheid.

- Ik kan alleen antwoorden: er vindt in die receptuur wel degelijk enige vernieuwing plaats. Alles blijft dus niet, zoals het altijd geweest is. Een aanpassing aan de moderne opvatting omtrent ziekte-beelden is volgens mij daarbij een vraagwaardige noodzaak.

Het is nu zover gekomen, dat men beweert, dat alleen het feit, dat U op aarde leeft, reeds een bewijs van ziekte is. Men zou zijn enorme specialisatie op bepaalde facetten van het leven volgens mij wat terug moeten draaien en weer meer moeten overgaan tot een synthese, waarbij men zich bezig houdt met de noodzaken, behoeften en reacties van het gehele organisme. En dan is veel van hetgeen Steiner geleerd heeft, nog steeds geldig. Ook al zullen vele specialisten van deze tijd dit in een vorm van onbewust streven naar zelfbehoud, niet aanvaardbaar vinden.

x Acht u het waarschijnlijk, dat in de toekomst een samengaan mogelijk wordt tussen theosofen en antroposofen als wereldse organisaties?

- Dit zou begerenswaardig en verstandig zijn. Maar aan de andere kant is het altijd erg moeilijk een hond en een kat aan elkaar te wennen en samen te houden, tenzij zij jong aan

elkaar gewend werden. Wat volgens mij een voldoende komentaar vormt.

x De volgende vraag schijnt hierop te slaan: Weet U, hoe de term "geestig" is ontstaan?

- Ik ben niet verwaand genoeg om aan te nemen, dat men daarmee wil zeggen, dat, zodra een geest spreekt, het gesprokene een bijzondere inhoud bezit. Wel meen ik, dat men met geestig wil aanduiden, dat de geest, het besef, een rol speelt. Zodat het woord een inhoud van de persoonlijkheid weergeeft en niet alleen een enkelvoudige betekenis.

In de praktijk gebruikt men de term voor een spontane reactie, waarbij afwijkende zienswijzen of formuleringen bij de toehoorder voeren tot een besef van het geïmpliceerde, zonder dat de mededeling daardoor het dorre en dode karakter verkrijgt van een plechtstatige voorlezing.

x Kan antroposofie min of meer vergeleken worden met de juiste levenshouding?

- Ja, min. Of, wanneer u antroposoof bent, meer. Wat bij u als geestig blijkt over te komen, maar desalniettemin oprecht gemeend is.

Wanneer wij teruggaan tot de kernwaarden, die in de antroposofie bestaan, dan bestaat de juiste levenshouding, ontwikkeling, benadering van de werkelijkheid in het erkennen van de juiste harmonie in jezelf. En aangezien alle mensen anders zijn, kun je moeilijk stellen, dat de antroposofische benadering zonder meer voor een ieder de juiste is. Vandaar dat het voor de een minder, voor de andere -- de antroposoof b.v. -- meer de juiste levenshouding zal zijn.

Naarmate je denken meer in de richting gaat van hen, die de leringen van Steiner e.d. volgen, zal de antroposofie voor jou meer een juiste en aanvaardbare weg zijn.

Maar nogmaals: dit betekent niet, dat het de enig mogelijke weg is. Waarvan akte.

x Kunt U zeggen, of Rudolf Steiner op dit ogenblik nog bezig is met deze leringen?

- Op het ogenblik is hij bezig na te gaan, in hoeverre hij invloeden kan uitoefenen, waardoor hij een verbetering bereikt t.a.v. de misverstanden, die t.a.v. zijn persoon en leringen bestaan.

Het zal U duidelijk zijn, dat, wanneer iemand op een bepaalde wijze een bewustzijn bereikt en ziet, dat anderen op een verkeerde manier met dezelfde middelen proberen te werken, hij zal trachten hen duidelijk te maken, dat zijn discipline zowel te maken heeft met een in jezelf keren als met het zoeken van de juiste harmonie. Maar dat het meest belangrijke toch altijd het juiste scheppen van de meest juiste harmonie blijft. Iets, wat op aarde nogal eens wordt vergeten.

x Ik hoorde, dat hij kort geleden weer geïnkarneerd is.

- Mij is daarvan nog niets bekend. Maar ik weet ook niet alles. Tussen haakjes, indien alle personen, waarvan men zegt, dat zij op het ogenblik geïnkarneerd zouden zijn, inderdaad op aarde geïnkarneerd zijn, moeten wij wel aannemen, dat de wereld een zeer snelle geestelijke ontwikkeling doormaakt, gepaardgaande met een snellere decimatie van het bevolkingsaantal.

Want er zijn heel wat geweldenaars, waarvan men ook beweert, dat zij nu op aarde geïnkarneerd zouden zijn.

Een van de laatste nieuwtjes is, dat Hitler in Italië zou zijn geïnkarneerd. Niet waarschijnlijk, maar wanneer het waar is, heeft de man tenminste meteen de straf voor zijn zonden. Zover mij bekend is dit alles echter niet juist.

Tru wens, over het algemeen is een inkarnatiecyclus wel iets langduriger dan dit. Inkarnatiecycli van onbewusten belopen van 330 tot 700 jaar. Bij anderen, iets meer bewust, kan dit oplopen tot rond 2100 jaar, zeer bewusten zullen en kunnen ofwel na een zeer korte termijn inkarneren, dan wel zelfs een volledige cyclus van rond 21.000 jaren weg kunnen blijven, zelfs wanneer nog inkarnatienoodzaak bestaat.

Zo bezien lijkt het niet waarschijnlijk, dat b.v. Stalin in Rodesië geïnkarneerd zou zijn. Het lijkt mij waarschijnlijker, dat hij ook nu nog worstelt met de angstdromen, die hij reeds tijdens zijn leven kende en waardoor hij gedreven werd de wereld ook voor anderen tot een hel te maken.

Hoe komt het, dat hersencellen zich niet meer kunnen herstellen?

Dit ligt aan de celkern en functie. De hersencel functioneert door doorlaatbaarheid voor en reactie op signalen van buiten. Eenmaal aangetast verliest de cel zijn doorlaatbaarheid, of geeft signalen anders door. Voorbeeld: iemand zegt niet meer: dit is de kleur geel, maar: dit stinkt. Ook bij verkeerd uitgevoerde lumbaalpuncties kunnen soms dergelijke verschijnselen optreden, die dan wijzen op aantasting van het zenuwstelsel en soms van cellen, die de automatismen in het lichaam regelen.

Een hersencel kan zich moeilijker herstellen, omdat zij functioneel openstaat voor werkingen uit de omwereld en daarbij een meervoudige taak kan hebben. Een normale cel is afgesloten van de omwereld, neemt middels osmose voeding op en bezit een kern, die voor alle invloeden geïsoleerd pleegt te blijven. Deze laatste bepaalt de reacties van de cel.

De hersencel is doorlaatbaar voor meerdere vormen en soorten van energie. Dezen bepalen tevens het functioneren van de celkern. Wegvallen van signalen of voeding betekent, dat de kern wordt aangetast, zodat de eigenschappen van de cel niet meer als een soort programmering aanwezig zijn. Daardoor bezit de cel geen werkend patroon meer, waardoor een juist herstel mogelijk is. Meestal valt de doorlaatbaarheid weg, soms wordt zij geheel open en veroorzaakt een vermenging van signalen, die tot vertroebeling van het bewustzijn aanleiding wordt.

Herstel is onder omstandigheden wel mogelijk, maar bij een ernstig beschadigde hersencel is dit minder waarschijnlijk dan bij de andere cellen in het lichaam.

Ik hoop, dat dit voldoende is, daar ik nu moet gaan afsluiten. Ik sluit met het door u gegeven woord: Waarde. Het duister is, ik ben. Heb ik een waarde? Eerst wanneer ik in de duisternis het licht erken, ben ik, bewust, met waarde. Eerst waar ik uit de veelheid vind dat Ene, dat mij maakt tot meer, eerst waar ik in mij erken en leer de eenheid en de kracht te kennen de trilling voortgebracht door kosmisch zijn en harmonie, in mijzelf weer erken en meer erken, weergeef melodie van de oneindigheid, heb ik waarlijk waarde.

Ik dank U voor uw aandacht. Goeden avond.

d.d. 23 januari 1976

-0-0-0-0-0-